

Neven Ušumović

Sekundarnost nacionalnog identiteta

Peter Sloterdijk, *Versprechen auf Deutsch*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Mein 1990.

Ova knjižica sadrži produženu verziju predavanja koje je Peter Sloterdijk održao poslije potresnih događaja u studenom 1990., kada je probijen Belinski zid, a s njim i zid između zapadnog i istočnog bloka koji je razdvajao Nijemce. Krahom totalitarističkih sistema istočne Europe iskrsla su nova iskušenja za oslobođene nacije. Trebalo je biti na visini svjetske aktualne situacije i ne podlijeći retrogradnom nacionalizmu koji je postao popratna pojava tog oslobađanja. Za ponoviti »njemačku lekciju ovog stoljeća« bilo je dakle pravo vrijeme i Sloterdijk je, osjetivši to, upotrijebio svu svoju nenadmašnu govorničku umješnost i duhovitost, ne bi li Naciji, odnosno nacionalitetu uopće, ukazao gdje joj je mjesto u aktualnoj svjetskoj konstelaciji.

Krah istočnog bloka označio je početak razrješenja, mogućnost prave slobode i nadvladavanje posljedica drugog svjetskog rata, koje su tako dugo bitno određivale napetosti i podjele hladnog rata. Preko njemačke nacije najjače se prelomio teški balast tih posljedica, artikulirajući se kroz probleme lažnih obećanja, krivice, šutnje i propagandne slobode. U osnovi »njemačke lekcije«, mukotrpnog postajanja pametnijim u političkim stvarima, stoji spoznaja dobivena iz drugog svjetskog rata, spoznaja o nenaslutivog razaralačkoj moći lažnih obećanja. Ekstremna volja za njihovim održavanjem vodila je k operacionalizaciji tih fikcija, njihovom ostvarivanju koje se moglo provesti samo preko uništavanja činjeničnog i kroz degradiranje i pervertiranje života. Ustrajavanje na tom putu, na kraju krajeva dovelo je do inverzije te razaralačke moći i njenog okončavanja u vlastitoj razorenosti.

Problem naraštaja rođenog poslije rata, »mladog naraštaja«, bio je kako vratiti dimenziju budućnosti u opustošenu i degradiranu egzistenciju. To pitanje, u uvjetima propagandne slobode blokovskih sistema, te pod teretom krivice, proteglo se bez odgovora sve do pomenutih događaja u studenom 1990. A do odgovora moglo se doći tek preko neprijateljstva nacije – na »psihopolitičkom« planu – protiv sebe same, takvog neprijateljstva koje bi se znalo obračunati s vlastitim grijehom, nadvladati ga i kroz oprost novog naraštaja izmaći zaleđujućoj dimenziji prošlosti, otvoriti se za dimenziju budućnosti. Odnos između naraštaja takav je da onaj nadolazeći uvijek stavlja na probu nadanja i laži onog prethodnog. Ali situacija poslije drugog svjetskog rata bila je takva, da naraštaj koji je pao u taj rat nadolazećem nije mogao dati u nasljeđe ništa do nade u milost oprosta za nemoć u kojoj se našao, nemoć da budućima otvori svijet dostojan ljudske egzistencije. Umjesto ovakve, čiste situacije, uslijedila je šutnja s obje strane: niti su stari

mogli otvoreno priznati svoju krivicu i zamoliti za oprost, niti su se mladi u takvim uvjetima mogli obračunati s posljedicama djelovanja starih i njihovim lažima, te stvoriti prostor za nova obećanja. Nijemost pred pravim problemima bila je osnova novog pustošenja poslijeratnih sistema. Prevladavanje te nijemosti početkom devedesetih u istočnoj Europi moglo se oglasiti zato samo kroz riječi osude: »Kako ste se mogli usuditi da nas prisilite na život u takvom svijetu?« To pitanje označava mogući početak pravog kraja drugog svjetskog rata, van totalitarističkog zamrzavanja njegovih posljedica u onoj socrealističkoj mitologiji revolucionara i pobjednika, van blokovskih okamenivanja tih posljedica.

Odnos između starih i mladih, roditelja i djece, takav je da prvi moraju udovoljiti zahtjevu koji svojom egzistencijom postavlja svaki novorođeni: zahtjevu za svijetom otvorenim i uređenim. Nacija se danas još uvijek većinom pokazuje nezaobilaznom instancom preko koje se novorođeni uvodi u svijet. Ljudski život strukturiran je prema karakteru tog uvođenja – u svijet određene zemlje, nacije, populacije. Jedna od glavnih uloga u svemu tome pripada jeziku kojim nacija pozdravlja novorođenog i integrira ga u vlastiti svijet.

Otvarajuću dimenziju integracije u jeziku nosi futur kojim se artikuliraju obećanja. Obećanjima se organizira i usmjerava ljudski svijet, suprotstavljajući se inheretnoj nepouzdanosti »ljudskih stvari«.

Nacija je tako za Sloterdijka prije svega genealoški pojam koji iz spleta odnosa što ulaze u porijeklo objašnjava mogućnost, jačinu tog područja bitka kojeg tvore ljudske stvari i poreci, a koji dočekuje i snažno djeluje na svakog novorođenog.

U »bivanju novorođenim« upravo je zastrašujuća odsutnost bilo kakve svjesne veze s tim područjem. Dobar dio ljudi i proživi svoj život bez osjećaja bilo kakve povezanosti vlastite sudbine sa sudbinom nacije. U političkim stvarima, svi koji se proklamiraju time nedodirnuti najčešće se pokazuju kao najgori epigoni i dokaz sveodređujuće moćnosti tog područja. Osvjestiti svoj prolazak kroz to područje, prolazak koji je naznačen karakterom našeg ulaska u svijet, znači proći unazad kroz proces strukturiranja vlastitog života da bi se nadvladao njegov automatizam i da bi ga se, naravno koliko je to moguće, preuzelo u vlastite ruke. Prema tome, epigonstvo je nužno, jer se mora slijediti poredak stvari koji nas je odredio i koji dalje djeluje neovisno od naših želja i različitih vidova samozavaravanja. Ta neovisnost poretka stvari upozna se kroz bol koju nanosi nepokornost stvari našim željama, kao i kroz propast i odbacivanje obećanja-želja koja se ne obaziru na »stanje stvari«. Otvaranje svijeta u obećanju ima tek svoju mogućnost o odnosu prema toj bolnoj nepokornosti kao mogućnost preusmjerivanja tijeka stvari i zaustavljanja njegovog kobnog automatizma.

Bitna odrednica karaktera aktualne svjetske konstelacije upravo je pojava globalne sinkronizacije tog područja. Područje ljudskih stvari za sve novorođene na Zemlji postaje sve jedinstvenije, proces planetarizacije civilizacije je nezadrživ. Ključni politički problemi ujedno su i svjetski problemi i svode se na opasnosti globalne mobilizacije, vladavine brzine koja u svojoj neobuzdanosti može dovesti do samorazaranja. Nasuprot njoj postavlja se

jednako opasan sistem totalne kontrole, čiji je krajnji vid satelitsko nadziranje planete; ono, kako kaže Sloterdijk, svaku naciju odnosno državu, čini ne manje suverenom od kretanja oblaka u Zemljinoj atmosferi. Ništa ne može izmaći nadzoru, a ujedno, s te visine, granice između država, razlike regionalne i nacionalne, čine se sitnim i beznačajnim. Biti Zemljaninom, širenjem i globalnom sinkronizacijom političkog područja, dobiva na političkom značaju.

Ujedinjenje svijeta kraj je i zatvaranje imperijalnog kruga koji je obilježio Novi vijek. Kraj misionarstva i izabranih. To je njemačka lekcija ovog stoljeća. Kulturna i vrijednosna razlika po vertikali, ne prolazi više pri općoj sinkronizaciji lokalnih ustrojenosti. Tradiranje nacionalnih različitosti sekundarno je spram potrebe za razumijevanjem u svjetskim okvirima i spram potrebe za solidarizacijom svih ljudi na Zemlji. U svjetlu ovih procesa aktualne nacionalne renesanse u svojoj isključivosti izgledaju tek kao retrogradna pojava suprotstavljanja ujedinjenju svijeta i njihovo razbuktavanje moglo bi po Sloterdijku, dovesti do antropološke katastrofe. Zastrašujuća je ta istovremenost ubrzavanja planetarizacije civilizacije i inercije koja raste iz straha za iščezavanjem onih nacionalnih osobitosti koje su bile od presudne važnosti za održavanje određenih identiteta kroz povijest.

Ova zbivanja očituju se naravno i na psihološkom planu. Nacija svoju neprikosnovenost nad osobnošću stalno zasniva na brisanju onih specifičnosti koje karakteriziraju prve trenutke »novorođenog bitka«. To je period neodređenosti, kolebanja pred vratima svijeta u koji se novorođeni tek treba useliti. Useljavanje ovdje znači da nacionalnost nije posisana s majčinih mlijekom i da determiniranost koju u ljudski život unosi nacionalnost nije biološke prirode, nego nastupa tek poslije rođenja, psihološkim useljavanjem i nerviranjem osobnosti kroz obrasce nacionalnog života. »Dobra nacija« danas može biti samo ona koja novorođenog prihvata dajući mu identitet širokogrudno, identitet kroz koji se oslobađa za svijet. Političku majčinska ljubav koja polazi od zavičaja, porijekla, osobnost prihvaća ili odbacuje s obzirom na to koliko je po njega samog zdrava. Gotovo je s »polureligioznom nacionalnom pornografijom« koja iscrpljuje osobnost u zahtjevima žrtve, te pervertira život. Iz pornografskog kovitlaca materice-nacije koja rađa i odgaja svoju dje-

cu, na svojim grudima, u svojoj »veličini«, da bi ih, radi te iste »veličine«, tek ojačale, obredno progutala – konačno treba izaći. Opasnosti od zaludnosti nacionalnom veličinom jasno su vidljive sada i na vanjskom i na unutrašnjem planu: izvana, iskazuju se kroz teritorijalni apetit koji je tim veći što je kružnica kruga grobova »sinova nacije« većeg obima; iznutra, iskazuju se kao stalni zahtjev za žrtvovanjem osobne autonomnosti prosuđivanja i djelovanja.

Sve ovo ujedno znači i prekid s onim patosom raširenim kroz filozofiju, poeziju, povijesnu i političku »znanost«, prekid s patosom »volontera« svjetske odnosno nacionalne povijesti. Riječ je o duhovima koji su se patnički prenosili u središte zbivanja i s tog naravno fiktivnog položaja pozivali sunarodnjake na žrtvu, dužnost i odgovornost, i pri tome propagirali sebe kao primjer. Avantura univerzalizacije humanog počela je u tradicijama velikih religija i s prvim filozofima, kaže Sloterdijk. Ta je duhovna tradicija danas prevladala svoje nacionalne, jezičke i povijesne barijere, upravo zahvaljujući svojoj univerzalnosti, i postala stalno prisutnim pozivom za avanturu života u slobodi, za avanturu otvaranja svijeta.